

Roman Sass

*Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie,
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy*

ZRÓŻNICOWANIE PRODUKCJI I DOCHODÓW GOSPODARSTW W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W ZALEŻNOŚCI OD TYPU ROLNICZEGO

*THE DIFFERENTIATION OF FARM PRODUCTION AND INCOME
BY ENTERPRISE PROFILE IN KUJAWSKO-POMORSKIE
VOIVODSHIP DEPENDING*

Słowa kluczowe: typ rolniczy, produkcja, dochody gospodarstw, koszty i intensywność produkcji, udział dopłat w dochodzie

Key words: enterprise profile, production, farm income, production costs, production intensity, subsidy share in income

Abstrakt. Zaprezentowano wyniki badań 993 gospodarstw rolnych z województwa kujawsko-pomorskiego, które nieprzerwanie prowadziły rachunkowość Polski FADN w latach 2008-2010. Analizowano sytuacje produkcyjno-dochodową gospodarstw zakwalifikowanych do następujących typów rolniczych: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze, krowy mleczne, trzoda chlewna, zwierzęta trawożerne i gospodarstwa mieszane. Najwyższe dochody osiągnęły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na produkcję roślinną. W pozostałych typach rolniczych dochody były znacznie niższe i mocno zróżnicowane. Z przeprowadzonych badań wynika, że w małych gospodarstwach ogrodniczych (9,0 ha UR) intensywna produkcja specjalistyczna może zapewnić środki na rozwój gospodarstwa i wysoką opłatę pracy rolnika.

Wstęp

Województwo kujawsko-pomorskie należy do województw o silnie rozwiniętym rolnictwie. Pod względem wyników produkcyjnych i wolumenu produkcji plasuje się zaraz za województwem wielkopolskim [Zegar 2003]. Szczególnie rozwinięty jest chów trzody chlewnej, uprawa rzepaku i buraków cukrowych. Na terenie Kujaw dominuje również uprawa warzyw w gruncie. Pomimo bardzo dobrych rezultatów produkcyjnych, większość gospodarstw ma trudności z wypracowaniem nadwyżki finansowej na rozwój gospodarstwa. Spośród 65 tys. gospodarstw składających wnioski o dopłaty bezpośrednie, tylko niespełna 10 tys. gospodarstw rolnych to gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 16 ESU. Z badań Józwiaka [2010] wynika, że dopiero te gospodarstwa można zaliczyć do w pełni rozwojowych.

Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, w województwie kujawsko-pomorskim wystąpiły zmiany w organizacji produkcji i w strukturze gospodarstw. Przede wszystkim maleje liczba gospodarstw produkujących żywiec wieprzowy, co spowodowane jest pogarszającą się opłacalnością tuczu trzody chlewnej, wywołanej zarówno wzrostem cen zbóż, jak i małą skalą chowu świń. W latach 2006-2011 pogłowie trzody chlewnej spadło o 27,3% i nadal wykazuje tendencję spadkową. Wzrasta natomiast liczba gospodarstw nastawionych tylko na produkcję roślinną, uprawę zbóż (głównie pszenicy), rzepaku, warzyw w uprawie polowej i buraka cukrowego. Dużo gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha całkowicie rezygnuje z produkcji zwierzęcej, zwłaszcza chowu trzody chlewnej i nastawia się tylko na produkcję roślinną. Wzrasta wyraźnie liczba gospodarstw, w których rolnicy całkowicie rezygnują z produkcji wydzierżawiając ziemię, dotyczy to znacznej liczby gospodarstw o powierzchni 8-15 ha. Ze względu na duże zróżnicowanie gospodarstw rolnych w województwie kujawsko-pomorskim oraz zachodzące zmiany w strukturze produkcji i organizacji gospodarstw za główny cel badań postawiono ocenę sytuacji produkcyjnej i dochodowej gospodarstw rolnych w zależności od typu rolniczego (kierunku produkcji).

Materiał i metodyka badań

Badaniami objęto 993 gospodarstwa z województwa kujawsko-pomorskiego, które nieprzerwanie prowadziły rachunkowość Polski FADN w latach 2008-2010, z podziałem na następujące typy rolnicze: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne, trzoda chlewna, gospodarstwa

mieszane. Duże znaczenie gospodarcze trzody chlewnej w województwie kujawsko-pomorskim uzasadnia wydzielenie spośród typu rolniczego zwierzęta ziarnożerne, gospodarstw z trzodą chlewną (typ szczegółowy 501) i analizowanie tych gospodarstw na tle innych. Pominięto natomiast gospodarstwa z drobiem, których było tylko sześć.

Podstawową metodą wykorzystaną w badaniach była metoda opisowa z wykorzystaniem zestawień tabelarycznych. Do oceny uzyskanych wyników wykorzystano metodę porównawczą. Charakterystyki potencjału produkcyjnego, poziomu kosztów i efektów dokonano przy zastosowaniu następujących mierników:

- powierzchnia gospodarstwa,
- nakłady pracy,
- majątek gospodarstw,
- kapitał własny gospodarstw,
- zadłużenie gospodarstw,
- produkcja ogółem,
- produktywność ziemi – wartość produkcji ogółem na ha UR,
- ekonomiczna wydajność pracy – wartość produkcji ogółem na AWU,
- intensywność produkcji – koszty bezpośrednie na ha UR,
- koszty wytworzenia 100 zł produkcji ogółem,
- dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego,
- dochód w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny (FWU).

Wyniki

Przeciętny obszar analizowanych gospodarstw wynosił 48,8 ha i były to gospodarstwa zdecydowanie większe niż średnie gospodarstwo w województwie kujawsko-pomorskim, którego obszar wynosi około 14 ha UR. W zależności od typu rolniczego wielkość obszarowa gospodarstwa była zróżnicowana, największe to gospodarstwa o kierunku polowym i mieszanym, a najmniejsze ogrodnicze [Mikołajczyk 2011]. Bardzo zbliżone pod względem obszaru są gospodarstwa trzodowe i utrzymujące zwierzęta trawożerne. Gospodarstwa ogrodnicze obszarowo najmniejsze spośród analizowanych gospodarstw są jednocześnie jednymi z największych pod względem wielkości ekonomicznej mierzonej standardową produkcją¹ z gospodarstwa – ustępują tylko gospodarstwom trzodowym [Marcysiak, Marcysiak 2010].

Przeciętny poziom zatrudnienia w analizowanych gospodarstwach w latach 2008-2010 wynosi 2,4 osoby pełnozatrudnione w gospodarstwie. Najwyższe zatrudnienie występuje w gospodarstwach ogrodniczych – 5,0 osób pełnozatrudnionych. Stosunkowo wysokie zatrudnienie jest w gospodarstwach mieszanych – 2,7 zatrudnionych. W latach 2008-2010 nie występują istotne zmiany w zatrudnieniu.

Tabela 1. Wielkość ekonomiczna gospodarstw, powierzchnia UR, nakłady pracy (wartości średnie za lata 2008-2010)
Table 1. The average farm size, arable land area, and labor by farms of six enterprise profiles during the period 2008-2010

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Typ gospodarstwa/ <i>Type of farm</i>					
	uprawy polowe/ <i>field crops</i>	uprawy ogrodnicze/ <i>horticultural crops</i>	krowy mleczne/ <i>dairy</i>	zwierzęta trawożerne/ <i>grazing livestock</i>	trzoda chlewna/ <i>swine</i>	mieszane/ <i>mixed profile</i>
Liczba gospodarstw prowadzących rachunkowość FADN/ <i>Number of farms using FADN accounting system</i>	207	25	136	19	202	404
Standardowa produkcja na gospodarstwo/ <i>Typical production [EUR/farm]</i>	39 977	63 341	41 730	34 103	76 287	64 559
Powierzchnia UR/ <i>Arable land area [ha]</i>	66,0	9,0	31,5	35,0	35,7	55,9
Nakłady pracy ogółem (osoby pełnozatrudnione)/ <i>Total labor (full-time employed persons)</i>	2,3	5,0	2,0	1,8	1,9	2,7
Nakłady pracy najemnej (osoby pełnozatrudnione)/ <i>Hired labor (full-time employed persons)</i>	0,7	3,1	0,2	0,2	0,2	1,1
Czas pracy ogółem (godz.)/ <i>Total labor [hours]</i>	5 126	10 820	4 582	4 238	4 343	6 277

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Polski FADN
 Source: own study based on the database of Polish FADN

¹ Od 2010 roku do wyrażenia wielkości ekonomicznej gospodarstw wykorzystuje się standardową produkcję zamiast Europejskiej Jednostki Wielkości Ekonomicznej – ESU

W zależności od poziomu zatrudnienia zróżnicowany jest czas pracy. W tych typach gospodarstw, w których jest wyższe zatrudnienie czas pracy ogółem jest również dłuższy. W gospodarstwach ogrodniczych średnio w latach 2008-2010 czas pracy wynosił 10 820 godz. w ciągu roku i był 2,5-krotnie wyższy niż w gospodarstwach trzodowych i utrzymujących zwierzęta trawożerne (tab. 1).

O możliwościach produkcyjnych gospodarstw decyduje głównie potencjał, którym te gospodarstwa dysponują. Jednym z istotnych składników potencjału jest majątek gospodarstw (ziemia, budynki, maszyny, inwentarz żywy, produkcja w toku, zapasy, środki finansowe). Średnia wartość majątku w analizowanych gospodarstwach wynosiła 847,4 tys. zł. Jednakże zróżnicowanie gospodarstw pod względem wielkości majątku było duże. Najwyższa wartość majątku występuje w gospodarstwach polowych (991,2 tys. zł), a najniższa w grupie gospodarstw utrzymujących zwierzęta trawożerne (594,5 tys. zł). W analizowanych latach nie występują istotne zmiany w wartości majątku (tab. 2).

Z punktu widzenia możliwości rozwoju gospodarstw i poprawności finansowania majątku ważny jest kapitał własny. Jest to różnica pomiędzy majątkiem ogółem a zobowiązaniami (zadłużeniem) gospodarstwa. Wartość kapitału własnego i jego relacje w stosunku do majątku ogółem świadczą o poprawności finansowania majątku gospodarstw. Dlatego, im wyższy udział kapitału własnego w relacji do majątku ogółem, tym większa stabilność finansowa gospodarstwa. W badanych gospodarstwach średni udział kapitału własnego do majątku ogółem wynosi około 85%. Istotnym uzupełnieniem zasad finansowania majątku jest poziom zadłużenia gospodarstw. Najwyższe zadłużenie jest w gospodarstwach nastawionych na produkcję polową 228,8 tys. zł, a najniższe w gospodarstwach utrzymujących krowy mleczne 117,2 tys. zł. Gospodarstwa z produkcją polową miały o 95,2% wyższe zobowiązania niż gospodarstwa z krowami. W analizie zadłużenia ważna jest nie tylko wysokość zobowiązań ogółem na gospodarstwo, ale relacja zobowiązań do wartości majątku (wskaźnik zadłużenia ogółem). Najbardziej zadłużone są gospodarstwa utrzymujące zwierzęta trawożerne (33,61%), a najmniej gospodarstwa z trzodą chlewną (15,97%). W gospodarstwach produkujących mleko, jak i nastawionych na chów trzody chlewnej lub gospodarstwach mieszanych zadłużenie wynosi 16-18%, poziom zadłużenia analizowanych gospodarstw nie jest wysoki (tab. 2).

Czynnikiem mającym bardzo duży wpływ na produkcję i dochody gospodarstw jest intensywność produkcji (poziom ponoszonych nakładów na 1 ha UR). Jako miernik intensywności produkcji przyjęto koszty bezpośrednie na 1 ha UR [Manteuffel 1979]. Intensywność produkcji jest wyraźnie różnicowa w zależności od typu rolniczego. Najbardziej intensywna produkcja występuje w gospodarstwach ogrodniczych (9081 zł/ha UR), a

Tabela 2. Wartość majątku i kapitału własnego, zadłużenie gospodarstw

Table 2. The average owned asset value, own capital, total liabilities and farm debt by farms of six enterprise profiles during the period 2008-2010

Rok/Year	Typ gospodarstwa/Type of farm					
	uprawy polowe/field crops	uprawy ogrodnicze/horticultural crops	krowy mleczne/dairy	zwierzęta trawożerne/grazing livestock	trzoda chlewna/swine	mieszane/mixed profile
Majątek ogółem [zł/gospodarstwo]/Total assets [PLN per farm]						
2008	993 883	665 669	666 176	543 808	740 303	907 027
2009	958 482	686 066	658 579	610 995	744 553	851 201
2010	1 021 383	691 233	683 958	628 554	784 025	942 984
Średnio/Average	991 249	680 989	669 571	594 452	756 294	900 404
Średnia wartość kapitału własnego [zł/gospodarstwo]/Average value of own capital [PLN per farm]						
2008	752 442	585 498	536 349	447 403	606 287	765 387
2009	802 492	639 358	577 830	510 784	648 007	749 620
2010	842 826	658 795	598 143	565 538	684 816	797 425
Średnio/Average	799 253	627 884	570 774	507 908	646 370	770 811
Zobowiązania ogółem [zł/gospodarstwo]/Total liabilities [PLN per farm]						
2008	217 401	167 739	108 257	206 126	119 479	128 808
2009	235 528	146 485	118 675	200 522	121 642	146 987
2010	233 569	125 920	124 580	192 680	121 318	158 609
Średnio/Average	228 833	146 715	117 170	199 776	120 813	144 801
Zadłużenie gospodarstwa [%] (zobowiązania/majątek x 100)/Farm debt [%] (liabilities/property x 100)						
2008	21,87	25,20	16,25	37,90	16,14	14,20
2009	24,57	21,35	18,02	32,82	16,34	17,27
2010	22,87	18,22	18,21	30,65	15,47	16,82
Średnio/Average	23,09	21,54	17,50	33,61	15,97	16,08

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

najmniej intensywna w gospodarstwach z dominacją produkcji roślinnej (polowe) i utrzymujących zwierzęta trawożerne. Wysoki poziom intensywności produkcji jest także w gospodarstwach trzodowych (4933 zł/ha UR), wynika to z tego, że w tej grupie gospodarstw duży jest udział pasz z zakupu. Te kierunki produkcji, które są silnie związane z ziemią (zwierzęta przeżuwające i produkcja polowa) charakteryzują się niższą intensywnością produkcji (tab. 3). W tych gospodarstwach, w których jest najwyższa intensywność produkcji, również najwyższa jest produkcja. Wartość produkcji z gospodarstwa najwyższa jest w gospodarstwach ogrodniczych (415,9 tys. zł), następnie w gospodarstwach mieszanych (328,2 tys. zł) i zbliżona w gospodarstwach trzodowych (308,9 tys. zł). Z uwagi na uproszczoną strukturę produkcji godny odnotowania jest fakt wysokiej produkcji w gospodarstwach polowych (286,1 tys. zł). Natomiast najniższą produkcję w latach 2008-2010 miały gospodarstwa utrzymujące zwierzęta trawożerne – 137,5 tys. zł [Szafraniec-Siluta i in. 2011].

Produktywność ziemi (wartość produkcji ogółem na 1 ha UR) zależy od typu rolniczego gospodarstwa. W analizowanym okresie najwyższa produktywność ziemi była w gospodarstwach ogrodniczych – 46,0 tys. zł/ha UR. Było to przeszło 10-krotnie więcej niż w gospodarstwach polowych [Marcysiak, Marcysiak 2010]. Wysoką produkcję w przeliczeniu na 1 ha UR mają gospodarstwa trzodowe, średnio za lata 2008-2010 wartość produkcji wynosi 8651 zł/ha UR, a następnie gospodarstwa z krowami – 6549 zł/ha UR (tab. 3).

Produkcja ogółem na zatrudnionego jest miarą ekonomicznej wydajności pracy. Jeżeli chodzi o relacje wydajności pracy pomiędzy gospodarstwami o różnych kierunkach produkcji, to występują nieco inne zależności niż w odniesieniu do produktywności ziemi. Najwyższą wydajność pracy osiągnęły gospodarstwa trzodowe – 165,5 tys. zł na zatrudnionego [Marcysiak, Marcysiak 2010, Mikołajczyk 2011].

Tabela 3. Poziom produkcji ogółem, produktywność ziemi i wydajność pracy
Table 3. Total level of production, soil's productivity and labor efficiency

Rok/Year	Typ gospodarstwa/Type of farm					
	uprawy polowe/field crops	uprawy ogrodnicze/horticulture crops	krowy mleczne/dairy	zwierzęta trawożerne/grazing livestock	trzoda chlewna/swine	mieszane/mixed profile
Intensywność produkcji – koszty bezpośrednie [zł/ha UR]/ Production intensity of production – direct costs [PLN/ha AL]						
2008	1592	7737	2874	2081	5185	2813
2009	1648	9884	2800	1714	4646	2763
2010	1535	9597	2658	1859	4973	2882
Średnio/Average	1591	9081	2775	1880	4933	2819
Produkcja ogółem [zł/gospodarstwo]/Total production [PLN per farm]						
2008	272 318	374 087	202 595	136 415	298 846	319 632
2009	257 211	455 884	186 801	120 718	301 233	311 757
2010	328 620	417 867	228 708	155 479	326 723	353 146
Średnio/Average	286 050	415 946	206 035	137 537	308 934	328 178
Produkcja ogółem w [zł/ha UR]/Total production PLN/ha AL						
2008	4237	42057	6656	4149	8579	5783
2009	3882	51253	5873	3416	8447	5572
2010	4862	44760	7117	4231	8917	6252
Średnio/Average	4331	46003	6549	3931	8651	5871
Produkcja ogółem na zatrudnionego [zł] (wydajność pracy)/Total production per worker [PLN] (labor efficiency)						
2008	115 365	72 921	100 280	72 629	155 199	111 611
2009	112 512	91 951	90 593	66 307	156 054	110 398
2010	142 878	85 279	111 569	91 712	187 250	139 265
Średnio/Average	123 536	83 256	100 796	76 493	165 479	119 722
Koszty ogółem na 100 [zł] produkcji/Total costs per 100 [PLN] of production						
2008	84,42	70,68	78,10	92,91	84,25	95,20
2009	93,24	63,94	85,12	98,68	80,66	99,15
2010	74,89	68,65	71,47	87,23	81,01	94,17
Średnio/Average	83,41	67,53	77,77	93,14	81,94	96,08

Źródło: jak w tab. 1
 Source: see tab. 1

Wysoka wydajność pracy występuje w gospodarstwach mieszanych i z produkcją roślinną, około 120 tys. zł na zatrudnionego. Z kolei w gospodarstwach ogrodnich, które mają najwyższą produkcję z gospodarstwa i w przeliczeniu na 1 ha, wydajność pracy mają zdecydowanie niższą – 83,3 tys. zł na zatrudnionego. Wynika to z tego, że poziom zatrudnienia jest w tych gospodarstwach najwyższy, średnie zatrudnienie w gospodarstwie ogrodnim wynosi 5 osób pełnozatrudnionych. Spośród analizowanych gospodarstw zdecydowanie najniższą wydajność pracy mają gospodarstwa utrzymujące zwierzęta trawożne – 76,5 tys. zł na zatrudnionego (tab. 3).

Na dochody gospodarstw duży wpływ ma nie tylko wartość produkcji, ale także i koszty produkcji. Koszty ogółem na 100 zł produkcji są mocno zróżnicowane w poszczególnych typach rolniczych, a także zróżnicowane są w analizowanych latach. Stosunkowo najwyższe koszty produkcji w większości typów rolniczych były w 2009 r. Wynika to z tego, że w 2009 r. była najniższa produkcja ogółem z gospodarstwa (tab. 3). Ponadto, duża część kosztów to koszty pośrednie w niewielkim stopniu zależne od poziomu produkcji. Rolnik ponosi nakłady (koszty) kierując się zasadą, że nakłady (nawożenie, ochrona roślin) powinny być współmierne do oczekiwanego poziomu wydajności (plonu). Produkcja z kolei w dużym stopniu zależy od warunków pogodowych (szczególnie produkcja roślinna) i warunków ekonomicznych – relacji cen. Jeżeli faktyczne wyniki produkcyjne są gorsze od planowanych, to koszt wytworzenia jednostki produkcji wzrasta. Taka właśnie sytuacja była w 2009 r. Ponadto, występuje duże zróżnicowanie kosztów w zależności od typu rolniczego. Najniższe koszty są w gospodarstwach ogrodnich (67,53 zł/100 zł produkcji ogółem) i gospodarstwach utrzymujących krowy mleczne (77,77 zł), a z kolei najwyższe w produkcji wielostronnej (96,08 zł). Koszty produkcji w tej grupie gospodarstw były najwyższe w całym analizowanym okresie. Można zatem wnioskować, że produkcja wielokierunkowa jest droższa od produkcji w gospodarstwach bardziej wyspecjalizowanych.

W analizowanych latach najwyższy dochód osiągnęły gospodarstwa ogrodnicze – 140,4 tys. zł i był on 2,9-krotnie wyższy niż w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożne, które z kolei miały najniższy dochód. Wysoki dochód i silnie zróżnicowany miały gospodarstwa polowe. W latach 2008-2010 średni dochód w tej grupie gospodarstw wynosił 118,7 tys. zł. Gospodarstwa te osiągnęły niski dochód w 2009 r. – 92,8 tys. zł. Natomiast najwyższy dochód spośród wszystkich gospodarstw w 2010 r. – 155,6 tys. zł [Marcysiak, Marcysiak 2010]. Dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny jest miarą opłaty za pracę i zaangażowanie czynniki produkcji – kapitał i ziemia. Analogicznie jak w odniesieniu do dochodu z gospodarstwa najwyższy dochód na członka rodziny osiągnęły gospodarstwa ogrodnicze 78,7 tys. zł, chociaż różnica w stosunku do gospodarstw polowych jest minimalna. Pozostałe gospodarstwa dochód na członka rodziny miały zdecydowanie niższy (tab. 4).

Tabela 4. Dochód z gospodarstwa rolnego i dochód na członka rodziny
Table 4. Farm income and income per a family member

Rok/Year	Typ gospodarstwa/Type of farm					
	uprawy polowe/field crops	uprawy ogrodnicze/horticulture crops	krowy mleczne/dairy	zwierzęta trawożne/gazing livestock	trzoda chlewna/swine	mieszane/mixed profile
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł/gospodarstwo]/Family farm income [PLM per farm]						
2008	107 568	107 992	78 520	53 037	84 148	68 376
2009	92 831	172 961	58 927	28 448	100 219	62 102
2010	155 651	140 365	103 722	64 993	99 550	75 090
Średnio/Average	118 683	140 439	80 390	48 826	94 639	68 523
Dochód na osobę pełnozatrudnioną rodziny [zł/FWU]/Income per fully-employed family member [PLN/FWU]						
2008	64 913	57 913	43 299	31 973	48 537	38 821
2009	64 587	93 626	31 665	18 515	58 108	37 232
2010	96 832	84 504	56 091	40 831	60 392	49 686
Średnio/Average	75 444	78 681	43 685	30 440	55 679	41 913
Udział dopłat w dochodzie z gospodarstwa [%]/Share of subsidy payments in farm income [%]						
2008	63,30	3,93	43,20	79,90	42,83	82,64
2009	86,20	3,69	51,88	79,49	40,51	83,79
2010	45,72	4,94	33,91	73,44	35,86	76,16
Średnio/Average	61,59	4,17	41,33	77,61	39,57	80,86

Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

Dochody polskich gospodarstw rolnych w coraz większym stopniu zależą od udziału dopłat bezpośrednich. Średni udział dopłat bezpośrednich w całej badanej populacji gospodarstw wynosi 60,76 % przy bardzo dużym zróżnicowaniu, najniższe dopłaty mają gospodarstwa ogrodnicze – zaledwie 4%, a najwyższe gospodarstwa wielokierunkowe – 80%, gospodarstwa produkujące mleko – 78% i polowe – 62%.

Podsumowanie

Analizowane gospodarstwa można zaliczyć do grupy gospodarstw o dużym potencjale produkcyjnym. Są one obszarowo większe od przeciętnego gospodarstwa w województwie kujawsko-pomorskim. Dzięki wysokiej intensywności produkcji, uzyskują wysoką produkcję i dochody. W analizowanych latach najwyższy dochód osiągnęły gospodarstwa w 2010 r., a najniższy w 2009 r. Spośród analizowanych typów rolniczych najwyższe dochody osiągnęły gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na produkcję roślinną. W pozostałych typach rolniczych dochody były niższe i mocno zróżnicowane. Na szczególne podkreślenie zasługują wysokie dochody w grupie gospodarstw ogrodniczych, które przy małej powierzchni gospodarstwa (9 ha UR) osiągnęły najwyższy dochód. Dowodzi to, że nie zawsze mała powierzchnia ogranicza rozwój gospodarstwa. Aby jednak osiągnąć wysokie wyniki produkcyjne i dochodowe gospodarstwo nie może być nastawione na tradycyjną produkcję rolniczą (zboża, trzoda, bydło), ale na produkcję specjalistyczną o wysokiej intensywności, pod warunkiem, że rolnik sprzeda swoje produkty. Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw ogrodniczych zależą w głównej mierze od wysokich umiejętności rolnika. Trudności ze zbytem produkcji i niskie kwalifikacje zdecydowanej większości rolników w sposób istotny ograniczają rozwój gospodarstw o małej powierzchni.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w gospodarstwach ogrodniczych dochód w niewielkim stopniu zależy od dopłat (udział dopłat w dochodzie 4,17%). W pozostałych gospodarstwach dopłaty są podstawowym czynnikiem warunkującym wysokość dochodu, a ich udział waha się od 40 do 80%.

Literatura

- Jóźwiak W.** 2010: Polskie gospodarstwa rolnicze w pierwszych latach członkostwa – kwestie efektywności i konkurencyjności. IERiGŻ PIB, *Program Wieloletni 2005-2010*, 181, Warszawa, 69-79.
- Manteuffel R.** 1979: *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego*. PWRiL, Warszawa, 165-174.
- Marcysiak A., Marcysiak A.** 2010: Typ rolniczy jako czynnik różnicujący efektywność wykorzystania zasobów w gospodarstwach rolniczych. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XII, z. 3, 259-260.
- Mikołajczyk J.** 2011: Wydajność pracy w towarowych gospodarstwach rolnych wg typów rolniczych i regionów. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XIII, z. 3, 194-197.
- Szafraniec-Siluta E., Zawadzka D., Strzelecka A.** 2011: Ocena zmian w produkcji rolniczej według typów rolniczych w latach 2004-2009. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XIII, z. 1, 380-382.
- Zegar J.** 2003: *Zróżnicowanie regionalne rolnictwa*. GUS, Warszawa, 52-57.

Summary

The article presents results of a study of 993 farms from the Kujawsko-Pomorskie voivodship, which uninterruptedly applied the accounting system in the Polish FADN during the period 2008-2010. Subject to analysis are the production and income of farms classified according to the following enterprise profile: field crops, horticulture crops, dairy, swine, grazing livestock and mixed profile. The highest incomes earn horticulture farms and farms specializing in plant production. Among the farms of other enterprise profiles incomes are considerably lower and highly differentiated. Results suggest that in small farms (9,0 ha of arable land), the intensive specialized production may provide funds for development of a farm and high pay for farmer's work.

Adres do korespondencji:

dr inż. Roman Sass
Kujawsko-Pomorski ODR w Minikowie
89-122 Minikowo
e-mail: roman.sass@kpodr.pl